

VEJLE-AMTS-AARBØGER
UDGIVNE AF
VEJLE-AMTS-HISTORISKE-SAMFUND

Behag at læse Omslagets Indvendige Sider!

LEHMANN & STAGE - KØBENHAVN

onsdag), da alle kunde »bindes«. Ellers kunde Folk kun »bindes« paa deres Navnedag. Ejeren af Bindebrevet veed ikke, om Ballet kom i Stand eller de nærmere Omstændigheder, men selvfølgelig har Træskomanden givet sin »Respektage«.

P. Ellassen.

Af Harte Bys Historie.

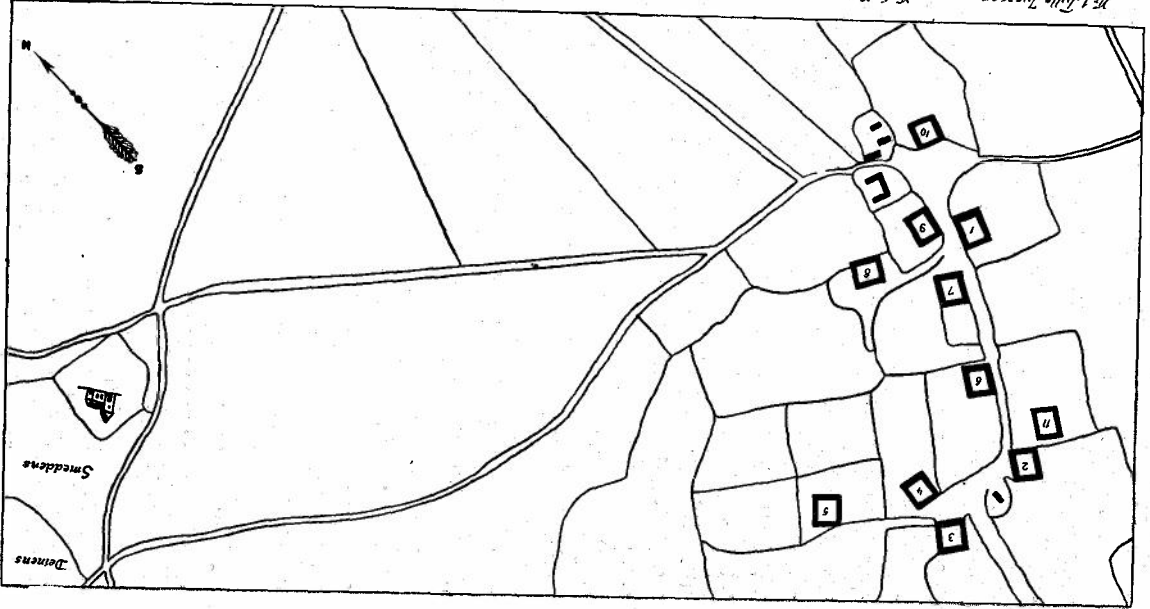
Harte By bestod i Slutningen af det attende Aarhundrede af 11 Gaarde, som Kortet udviser. Ved Landevejen fra Kolding til Ribe, der gaar gennem Byen, laa desuden syd for Vejen Kroen og nord for Vejen lidt østligere Skolen. Endvidere laa der mellem Skolen og Kroen et gammelt Hus, hvor Byens Skrædder boede. Noget senere, vistnok i Begyndelsen af det nittende Aarhundrede, er Byens Smedie flyttet op nord for Landevejen ved Vejen, der fører op til Sognevejen, der forbinder Harte-Bramdrup. Sydlig i Byen ved Vejen, der nu fører ned til Alpedal, laa Hyrdehuset, hvor Byens Hyrde residerede. Han var jo den Gang en meget vigtig Person for en By, hvad en Hyrde jo forresten er endnu under et andet, maaske mere højtravende Navn.

Harte By hørte under Kronen, Koldinghus Rytterdistrikt, men 1765 blev Godset solgt, og Bønderne blev Ejere af deres Gaarde vistnok paa gode Vilkaar. At Indløsningssummerne ikke har været ret store, kan maaske fremgaa af en Skiftesamling, der er holdt paa en af Gaardene i 1806, hvor en Enke efter afdøde Johan Mathiasen skifter med sin Søn, forinden hun gifter sig anden Gang med Knud Berthelsen. Værdien er da ansat saaledes:

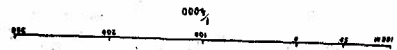
1. Indbo og Besætning efter speciel Vurdering 500 Rdl.
2. Selvejergaarden med Bygninger og Ejendomme af Hartkorn 5 Td. 7 Skp. 0 Fjk. 2 Alb. samt indkjøbt Konge-, Kirke- og Qvæg-Tiende 4500 Rdl.
3. Udestaaende tilgodehavende Penge 1160 -

Man har ondt ved at forestille sig i 1917, at en Gaard paa 6 Td. Hartkorn kun kunde være 4500 Rdl. værd, og især at Indbo og Besætning kun kunde ansættes til 500 Rdl., men Penge var jo den Gang selvfølgelig langt mere værd forholdsvis.

Gaardene i Byen var ret store allesammen, ca. 100 Td. hver. Ved Udstykningen fik hver Gaard sin Part af de forskellige Jorder forskelligt beliggende. Der var saaledes 11 Tofter, kun ganske smaa, omkring hver Gaard, 11 Vestermarker, Østermarker, Sandbjerglodder, Hedelodder, Fælleder og Englodder, »Mader«. Disse sidste strakte sig langs med Kolding Aa mod øst helt om forbi, hvor nu Kolding Vandværk ligger, til Kolding Markjorder. Den sidste Englod, »Kæmnerengen«, er for nogle Aar siden indlemmet under Kolding By. De øvrige Englodder er næsten alle solgt til Slagtere og Kreaturhandlere i Kolding. Sandbjerglodderne strakte sig helt ud til Busholm ved Sogneskallet mellem Raadvad og Dons Marker. Mellem disse to Yderpunkter er der ca. 6 km. Man forstaar, hvilken uhyre Tidsspilde med Færdsel paa disse lange Afstande, der nødvendig maatte ændres, efter som andre Driftsmaader kom frem. Forholdene er ogsaa ændret, ret grundigt endda, ja, betragter man Kortet og Byen, som den nu ser ud, vil man, især hvis man har nogen Sans for den Poesi og Mindernes Rigdom, der ligger

North By, Coldinghus Amt
 May 1788

- Nr. 1 Julie Juensen
 2 Christen Hansen
 3 Jacob Bergensen
 4 Mathias Johansen
 5 Melin Nielsen
 6 Hans Larsen
 7 Søren Jørgensen
 8 Søren Petersen
 9 —————
 10 Nielsboles Enke
 11 Søren Knudsen

over en saadan gammel tætbebygget Landsby med Gader og Stræder, let komme til at udbryde med Blicher »Ak hvor forandret«, thi af de 11 Gaarde er nu kun 4 tilbage, samt Kroen, der nu er nedlagt, og som ved indkøbt Jord udgør den femte Gaard. Haandværk og Industri er rykket frem til Erstatning for Gaardene, saa Byens Størrelse i Folketal ikke er formindsket. Allerede sidst i 1790-erne er Gaardene begyndt at flyttes ud. Gaardene Nr. 4 og 9 ejedes den Gang af Johan Mathiasen; han magelagde Jorderne mellem disse Gaarde og flyttede Nr. 9 ud paa Østermarken syd for Landevejen, og den fik da Navnet *Brogaard*, (den nuværende Brogaard), og derefter følger de andre efter. Nr. 8 flyttes ogsaa ud paa Østermarkerne nord for Landevejen og fik Navnet *Thingstedgaard*. Navnet kunde tyde paa, at Byen eller Herredet har haft sit Tingsted, hvor Gaarden ligger.¹⁾ Nr. 7, der er flyttet ud paa Sandbjerglodderne og fik Navnet *Sandbjerggaard*, ligger lige Syd for Kolding Nebel Landevej ved Bivejen, der fører til Harte. Nr. 2 blev ligeledes flyttet ud paa Sandbjerglodderne, og er det nuværende *Sandbjerghavn*. Nr. 9 rykkede ud paa Hede- lodderne og fik Navnet *Birkedamgaard*, der ligger lidt syd for Sognevejen, der fører fra Harte til Bramdrup, en halv km. vest for Kolding Nebel Landevej. Nr. 11 er nedbrudt og det meste af Jorden lagt ind under Krogaarden. Nr. 5 blev nedbrudt i 1871 og flyttet om lidt vestlig i Byen nord for Ribe Landevej. Nr. 3 er den sidste Gaard, der er nedbrudt. Det var en gammel Slægtsgaard, der sidst indtil 1881 ejedes af en gammel Ungkarl. Gaardens Jorder henlaa ganske uforandret siden Udstykningens Tid med Lodder 11

¹⁾ Se Vejle Amts Aarbøger 1914, Side 110 f.

forskellige Steder, og jeg husker tydelig fra min Barn-dom, hvordan Gaarden blev dreven efter fuldstændig gammel Stil, hvor Traditionerne var bevaret fra helt gamle Dage. Særlig var Gaarden bekendt for sine særdeles gode Heste, der altid kostede store Priser efter Datiden, og man kan næsten med Vemod min-des, at meget af det gode gamle svinder bort. Ved Mandens Død blev Gaarden solgt og dens Jorder split-tet for alle Vinde.

Af dens meget splittede Jordlodder blev efterhaan-den oprettet 6 mindre Ejendomme, 2 paa Vestermar-ken, 1 paa Hedelodden, 2 paa Fællederne og 1 Villa-ejendom paa Toften, foruden at 5 Lodder blev lagt ind under andre Ejendomme, et typisk Eksempel paa, at naar en Ting en Tid standses i sin naturlige Ud-vikling, tager den dobbelt Fart, naar først Lejligheden byder sig.

Nr. 1—4 og 10 ligger uforandret paa de samme Pladser, men Jorderne er selvfølgelig magelagt og om-skiftet en Del; det er alle ligesom ogsaa Nr. 5 gamle Slægtsgaarde, der har været i Slægtens Eje i mange Aar, Nr. 1 og 4 i ca. 150 Aar, saa er Byens Gaarde end formindsket i Antal, saa er Troskaben bevaret over for dem, der er tilbage. Ligesom de her udflyttede, har de nu alle Navne. Nr. 1 *Højgaard*, Nr. 4 *Tofte-gaard*, Nr. 5 *Vestergaard*, Nr. 10 *Elmegaard* og den gamle Kro *Engvanggaard*.

Fra Gaarden Nr. 1 mod syd langs med Gavlen var en bred Plads, der i gamle Dage vistnok har været brugt til Markedsplads og Samlingsplads¹⁾. Selve Gaden var brolagt helt ned til Gaarden Nr. 2.

Kroen blev nedlagt først i Halvfjerdserne. Det var

¹⁾ Om Markedspladsen i Harte se Vejle Amts Aarbøger 1914, Side 124.

en meget gammel privilegeret Kro med Rejsestald lige over for, nord for Landevejen; foruden at give Husly, Mad og Drikke, og ikke mindst det sidste, til Rejsende, var Kroen Samlingssted for Byens Folk, og mange er de Fortællinger, der gaar om den ofte lidt drøje Skæmt, der her foregik, og ske kunde det ogsaa, at nordisk Kæmpekraft overgik nordisk Gæstfrihed, saa de fremmede, naar de ikke selv kunde sinde sig til Rejsen, blev hjulpen lidt paa Gled af dem, der be-
tragtede sig som Stamgæster.

Skolen var en af Frederik d. 4des Skoler, der i hans Regeringstid blev bygget rundt paa Rytterdistrikterne; i 1847 blev den flyttet ned til Kirken, hvor den nu ligger. Paa Skolens Plads har der i en Del Aar været et større Maskinværksted sammen med en mindre Landejendom.

Hyrdehuset ligger endnu paa samme Plads, hvor Byhyrden for Aarhundreder siden om Morgenens ved Hornets Toner har kaldt Byens Kvæg sammen for at vandre ud paa de store Udmarker. For tre Aar siden blev der ved et Vejanlæg forbi Huset gravet en svær Egepæl op af Jorden, som gamle Folk mente Byhyrden havde benyttet til i Nødsfald at binde Kvæget ved.

Det er i korte Træk noget af Byens Historie, man kan vel sige nærmest i geografisk Henseende. Om det havde været suppleret med nogen Personalhistorie, vilde det have været mere righoldigt, men dertil har jeg ikke i Øjeblikket kunnet afse den fornødne Tid.

J. Poulsen,
Toftegaard, Harte.